

• NASTAVA POVIJESTI U HRVATSKIM ŠKOLAMA •

OTVARANJE NASTAVNOG PROSTORA ZA
MULTIPERSPEKTIVNOST

I
KRITIČKO POUČAVANJE KONTROVERZNIH TEMA

POLICY SAŽETAK

• NASTAVA POVIJESTI U HRVATSKIM
ŠKOLAMA •

OTVARANJE NASTAVNOG PROSTORA ZA MULTIPERSPEKTIVNOST

|

KRITIČKO POUČAVANJE KONTROVERZNIH TEMA

Autorica / EMINA BUŽINKIĆ

Stručna redakтура / NIKICA TORBICA
Nastavnik povijesti

Listopad 2017.

• UVOD •

Nastava povijesti u osnovnim i srednjim školama s pravom izlazi iz interesa povijesne i nastavno-povijesne struke te je interesom različitih struka, pojedinaca i organizacija raznovrsnih profila. Učenje i poučavanje povijesti ključni su formativni procesi u oblikovanju znanja i stavova koje će učenici nositi i primjenjivati u daljnjem životu i u svojim budućim profesijama. Nedostatno ili uniformno znanje i stavovi utemeljeni na nepoznavanju povijesnog konteksta i njegove kritičke interpretacije nerijetko utemeljuju nekompetentan javni dijalog i poučavanje povijesti te društvenu polarizaciju, koji svi pojedinačno i skupno oslabljuju participativnu i kohezivnu političku kulturu određene zajednice. Osim toga, nestručno i nekritičko utemeljeno znanje dovodi mladoga čovjeka u izrazito zbunjujuću i konfliktnu 'realnost', u svojevrsnu distorziranu stvarnost s nedostatkom alata za razumijevanje i interpretaciju okruženja koje je svakodnevno obilježeno etiketama prošlosti.

U Hrvatskoj već dugo postoji potreba za kontinuiranim kritičkim glasom spram nastave povijesti i javnog dijaloga o povijesnim narativima te njihovoj uzajamnoj vezi, osobito kada se to tiče poučavanja kontroverznih tema i specifično teme 'Domovinskog rata'. Ona doista izlazi izvan okvira struke i artikulirana je kao potreba za razumijevanjem kompleksnosti oblikovanja nastavnog procesa te otvaranja tog procesa prema pluralističnom načelu koje integrira višeglasje iskustava, raznovrsnost izvora i poticaj za kritičku interpretaciju. S obzirom na to da je kvalitetna nastava povijesti u obliku prostora kritičke interpretacije i multiperspektivnosti jedan od ključnih stupova građanskog odgoja i obrazovanja, odlučili smo izraditi i ponuditi ovaj sažetak. Ovaj je sažetak rezultat strukturiranih diskusija između nastavnika/ca i profesor/ica povijesti, povjesničara/ki i aktivist/kinj/a te praćenja društveno političkog konkesta i obrazovno-odgojnih praksi i politika posljednjih godina. Njega smatramo doprinosom javnoj raspravi o nastavi povijesti kao i doprinosom produbljivanju razumijevanja kompleksnosti poučavanja nastave povijesti u hrvatskim školama, na kontinuumu politike i kurikulumu te njihove vertikalne integracije u nastavu, uloge nastavnika/ica u izboru između prijenosa narativa i 'znanja' i/ili kritički utemeljenih rasprava i korištenja raznovrsnih izvora u nastavi, te u konačnici učeničke participacije i interesa u istraživanju povijesnih zbivanja u i izvan učionice u dijalogu s različitim glasovima.

Vjerujemo da ovaj policy sažetak može biti koristan učiteljicama i nastavnicima povijesti i građanskoga odgoja i obrazovanja kao i drugim odgojno-obrazovnim djelatnicima/cama. Namijenjen je i obrazovnim vlastima, posebice Ministarstvu znanosti i obrazovanja kao i Agenciji za odgoj i obrazovanje. Ovaj sažetak nudimo i organizacijama koje okupljaju bivše vojnike proizašlima iz ili nastalima nakon ratova 90-ih (braniteljske organizacije), kao i zagovornicima Domovinskog odgoja. Sažetak je ujedno i poziv svima njima na pisane i oralne doprinose javnoj raspravi o nastavi povijesti i povijesnim narativima koje će biti utemeljene na principima kompetentnosti i istraživačko-kritičke analize, a sve manje biti plodom dominacije određenih narativa i iz njih oblikovanih političkih procesa.

Iako je ovaj sažetak primarno pisan u području nastave povijesti, njegovi su dijelovi primjenjivi i na druga područja odgojno-obrazovnog procesa i podcrtavaju odgovornost koju obrazovne vlasti i odgojno-obrazovni djelatnici imaju spram nastavnog procesa i novih generacija koje u tom procesu sudjeluju. U suvremenom poimanju odgojno-obrazovnog procesa, učenica i učenik nisu objekti poučavanja i ne očekuje se da im se znanje prenosi kao pasivnim primateljima. Oni su aktivni sudionici i sudionice vlastitoga obrazovanja koje ih potiče, u nastavi i izvan nje, na potragu i istraživanje, razvijanje vlastita razumijevanja i perspektiva, povezivanje različitih polja interesa i neprestani rast u kojemu je učitelj/ica mentor te facilitator.

U suvremenom poučavanju nastave povijesti, osobito u zemljama čija je prošlost obilježena ratovima i ljudskim gubicima, materijalnim gubicima i teškom ekonomskom situacijom, borbom za pravdu i reparaciju, upravo na kritičkom poučavanju povijesti pružamo priliku i perspektivu mladim generacijama - za sprečavanje ponavljanja krvoprolića i ljudske patnje te za oblikovanje političkih procesa i kulture koji će čuvati temeljna ljudska prava i slobode, pa tako i pravo na mir.

• PEDAGOGIJA VOJNIH UNIFORMI I GLORIFIKACIJE RATA •

Nastava povijesti u hrvatskim osnovnim i srednjim školama o Domovinskom ratu nije oskudna, iako se tako može činiti s obzirom na to da je vrijeme posvećeno učenju o Domovinskom ratu kroz redovni kurikulum nastave povijesti dva do tri školska sata krajem 8. razreda osnovne te krajem 3. odnosno 4. razreda srednje škole. Udžbeničke lekcije o tom razdoblju protežu se na nekoliko stranica međutim čak i jednostavnom analizom teksta može se zaključiti kako se uglavnom radi o informacijama o vojnim operacijama i jednoobraznoj interpretaciji ratnih zbivanja. Pored redovite nastave, od prošle je godine postala obavezna posjeta Vukovaru prije početka 8. razreda, a sve se češće u školama provodi i dopunska nastava o Domovinskom ratu od strane udruga proizašlih iz Domovinskog rata.

Na oglasnoj ploči jedne srednje strukovne škole¹ nedavno je objavljen sljedeći sadržaj:

U četvrtak 6. travnja 2017. svi učenici naše škole imali su priliku prisustvovati vrlo zanimljivom i edukativnom predavanju na temu Promicanje istine o Domovinskom ratu, popraćenom tematskom izložbom fotografija. Predavanje su održali pripadnici Udruge veterana specijalne policije Domovinskog rata "Barun" i Udruge specijalne policije iz Domovinskog rata "Ajkula". Cilj predavanja bio je da se učenici zainteresiraju za istraživanje tog pozitivnog razdoblja hrvatske povijesti, kao i za kritičko propitivanje o njemu. Svojim izuzetno zanimljivim izlaganjima i sjećanjima iz rata branitelji su učenicima približili ozračje toga vremena te motive koji su pokretali hrvatske branitelje i stanovništvo na pružanje otpora bitno jačem neprijatelju. Učenicima su na jednostavan i njima jasan način govorili o razlozima uključivanja u Domovinski rat, o ratnoj svakodnevnici i teškoćama s kojima su se suočavali tijekom rata.

Nedugo nakon ove vijesti, u medijima je objavljena vijest² i o drugim predavanjima koje je održala ista udruga. U toj vijesti objavljena je i fotografija učenika koji drži oružje i nosi vojni šljem. Sve češće same škole i mediji nas informiraju o učenju 'istine' o Domovinskom ratu kroz glas vojnika odnosno branitelja i braniteljskih udruga poput programa dopunske nastave 'Da se ne zaboravi'³ u osnovnim školama. Nerijetko se takav oblik nastave odvija putem gledanja dokumentarnih filmova s autentičnim slikama iz rata te prezentacijom arsenala oružja. Ovakva fakultativna nastava povijesti prisutna je u hrvatskim školama i predškolskim ustanovama unazad deset i više godina uz suglasnost obrazovnih vlasti. S pravom se postavlja pitanje pedagoške pripremljenosti za rad s učenicima u odnosu na cilj predavanja 'da se učenici zainteresiraju za istraživanje tog pozitivnog razdoblja hrvatske povijesti, kao i za kritičko propitivanje o njemu'. Vezano uz to, nameće se pitanje što se označava pozitivnim u razdoblju Domovinskoga rata kojega je između ostaloga obilježilo nasilje i dugotrajna trauma čije se posljedice i danas osjećaju, te na koji se način doista potiče kritičko propitivanje Domovinskog rata i pristup informacijama o onim aspektima prošlosti koji nisu dio ukorijenjenog narativa 'istine o Domovinskom ratu'. Jednako tako, postavljamo pitanje opravdanosti donošenja oružja u škole osobito u svjetlu činjenice kako Zakon o oružju nalaže da se oružje i streljivo moraju čuvati tako da nisu dostupni djeci te da ih je zabranjeno dati na uporabu djeci⁴.

Po izlasku vijesti o provedbi dopunske nastave Domovinskog odgoja u školi na području Ivanić Grada, praćene prikazom dokumentarnog filma s autentičnim slikama iz rata te prezentacijom arsenala oružja namijenjenom djeci u sedmim i osmim razredima, GOOD Inicijativa je objavila priopćenje čiji se dio nalazi u nastavku.

GOOD Inicijativa⁵ smatra kako ovakav pristup „učenju povijesti“ nije primjeren kako za dob navedenih učenika, tako ni za njihovo razumijevanje uravnotežene slike o Domovinskom ratu i zbivanjima u prošlosti. Nastava koja se provodi u vojnim uniformama uz rukovanje oružjem zastrašujuća je slika u hrvatskim školama čije se učenike i učenice primarno treba poučavati nenasilju i pronalaženju konstruktivnih rješenja u osobnim i društvenim sukobima, nasuprot militarizacijskoj indoktrinaciji.

1 [Obavijest na stranicama Strojarsko brodograđevne škole za industrijska i obrtnička zanimanja Rijeka, travanj 2017.](#)

2 [Obavijest na portalu Fiuman, svibanj 2017.](#)

3 [Obavijest na službenim stranicama Ivanić Grada, svibanj 2016.](#)

4 Zakon o oružju, NN 63/07, 146/08, 59/12, 70/17; članci 30. i 32.

5 Priopćenje 'Ne militarizaciji u hrvatskim školama' prvotno je objavljeno u svibnju 2016.

GOOD Inicijativa naglašava potrebu da aktivnosti trebaju provoditi stručnjaci – učitelji povijesti, a potrebno je i istaknuti da provoditelji takvih aktivnosti trebaju imati potrebnu pedagošku naobrazbu. GOOD Inicijativa poziva provoditelje ovakvih satova na razumijevanje položaja današnjih generacija koje ne smiju biti opterećene teretom ratova vođenih devedesetih godina kako zbog ograničenog razumijevanja tih zbivanja tako i zbog potrebe za sprječavanjem raspirivanja mržnje prema drugim narodima i identitetima.

GOOD inicijativa poziva i Ministarstvo obrazovanja, znanosti i sporta na uspostavu ozbiljnog sustava suradnje s organizacijama civilnoga društva i drugim organizacijama i to s jasnim kriterijima poštivanja nekoliko standardnih elemenata: članka 3. Ustava Republike Hrvatske, ciljeva odgoja i obrazovanja definiranih Nacionalnim okvirnim kurikulumom te poštivanja najboljeg interesa djeteta u skladu s Konvencijom o pravima djeteta.

U Hrvatskoj, danas kada je javni prostor kontaminiran militarizacijskom retorikom i govorom mržnje, a nasuprot tome nema odgovarajućeg odgovora državnih i pravosudnih institucija, založimo se da obrazovanje djece bude područje od našeg najvećeg interesa, onoga koji će jamčiti kvalitetnu budućnost mladih generacija koja će znati živjeti u miru.

Usporedo s posjetima školama, provode se i stručna usavršavanja nastavnika i nastavnica povijesti pa tako ističemo nedavno otpočeti Nacionalni program edukacije o Domovinskom ratu Hrvatskoga generalskog zbora koji se odvija uz financijsku potporu Ministarstva branitelja u okviru javnog natječaja *Promicanje vrijednosti Domovinskog rata*⁶ te podršku Ministarstva obrazovanja i Agencije za odgoj i obrazovanje⁷. Dok je podrška ove Agencije posljednjih godina uskraćena organizacijama civilnoga društva koje provode programe stručnog usavršavanja u području građanskoga odgoja i obrazovanja odnosno obrazovanja za mir, nenasilje i ljudska prava, Agencija će svim nastavnicima koji se odazovu programu Hrvatskog generalskog zbora - bodovati i priznati navedena predavanja kao stručno usavršavanje. Spomenuti program – ne treba zanemariti – provode i neke osobe koje se povezivalo i sumnjičilo za počinjene i prešućene ratne zločine tijekom Domovinskog rata⁸. Analiza detaljnog opisa programa (dio programa nalazi se ispod) ukazala je na tendencioznost ovog programa koji je na usluzi održavanja dominantnog narativa o Domovinskom ratu te daljnjem ukorjenjivanju jednoobraznog razumijevanja 'istine', 'obrane', 'jačanja domoljublja', 'nacionalne svijesti'.

»Bitno je da nastavnici dođu do istine, s obzirom na to da je u školskim udžbenicima povijesti premalo sadržaja o Domovinskom ratu«, otkrio je Pavao Miljavac novinarki Jutarnjeg lista zašto su visoki časnici odlučili da predavače povijesti posjednu u klupe i da ih instruiraju kakva znanja o ratu trebaju prenijeti učenicima⁹.

*Isječak iz Nacionalnog programa edukacije o Domovinskom ratu**

*(sljedeća str.)

⁶ Dokument programa dostavljen je Centru za mirovne studije na zahtjev 8. ožujka 2017.

⁷ Izvori: Vijest Ministarstva znanosti i obrazovanja, veljača 2017. i odgovor Agencije za odgoj i obrazovanje Centru za mirovne studije s opisom ciljeva, programa i drugih elemenata projekta Hrvatskog generalskog zbora.

⁸ [Tekst 'Ratna staza Vladimira Šeksa'](#), 2010.

⁹ [Tekst 'Generali postrojavaju povijest'](#), ožujak 2017.

Područje provedbe i društvenog djelovanja:

Projekt se realizira u funkciji edukacije predmetnih učitelja i nastavnika povijesti te područja odgoja i obrazovanja mladih naraštaja, učenika osnovnih i srednjih škola, sa slijedećim ciljevima:

- upoznavanje s temeljnim vrijednostima Domovinskog rata i njegovim značajem za stvaranjem slobodne, samostalne, demokratske Republike Hrvatske;
- razumijevanje uloge i doprinosa hrvatskih branitelja iz Domovinskog rata i značaj domoljublja za doprinos razvoju, prosperitetu i opstanku Domovine u ratnim i mirnodopskim uvjetima;
- razumijevanje potrebe da se problemi u međusobnim odnosima na svim razinama, rješavaju demokratskim putem, radi čega je potrebno razvijati demokratske institucije i procese, kao alternativu sukobima i ratovima;
- senzibiliziranje ciljane skupine i šire javnosti na stradalnike (civilne žrtve, obitelji nestalih, poginuli branitelji, invalidi) te dragovoljce i istinske branitelje u Domovinskom ratu;
- poticati kod ciljane skupine na pozitivan odnos prema čuvanju tekovina Domovinskog rata
- na temelju dokumenata, dokumentacijske građe i živom riječju sudionika Domovinskog rata postići zadaću obrazovnog procesa, a to je jačanje domoljublja;
- povezivanjem politike, gospodarstva, odnosa u društvu, među narodima i državama, učenicima ukazati na razlike među županijama, gradovima i mjestima koja su na različite načine bila izložena ratnim djelovanjima ili njihovim izravnim i neizravnim posljedicama;
- kod pripadnika ciljane skupine u sociološkom smislu potaknuti promišljanje o mogućim potrebama promjene ponašanja u smislu boljeg razumijevanja i poštivanja obitelji žrtava, invalida i djece poginulih branitelja Domovinskog rata;
- u projekt će se nastojati kroz partnerstvo uključiti i šira društvena zajednica, kao što su, Agencija za odgoj i obrazovanje, braniteljske udruge, jedinice lokalne samouprave, turističke zajednice, gospodarski subjekti;
- izvješćivanje javnosti putem svih dostupnih medija (radio i tv priloga, stručnih časopisa, web stranica, promotivnih materijala) o izvršenju programa;
- sredstva i rad uloženi u projekt su u funkciji potreba građana Republike Hrvatske te se njihovim ulaganjem indirektno podiže značaj zajedništva i nacionalna svijest u političkom smislu;
- kod korisnika se ovim projektom razvija potreba za nenasiljem, tolerancijom i suživotom pripadnika različitih vjeroispovijesti i nacionalnosti;
- stručna predavanja, tribine i okrugli stolovi uz PowerPoint prezentaciju pomoći će korisnicima razviti objektivno vrednovanje Domovinskog rata te vrednovanje i razumijevanje ključnih procesa, događaja i pojmova (žrtva - agresor, oslobodilački - osvajački rat, dragovoljac - plaćenik ili prisilno mobilizirani ratnik).

Izravni korisnici, odnosno ciljana skupina na koju se projekt odnosi (profesori i nastavnici povijesti) imati će priliku nizom predavanja, održanih kao jedna cjelina tijekom jednog školskog polugodišta, dobiti cjelovit uvid u sadržaj i značaj Domovinskog rata. Uz to, svaki sudionik će dobiti pisani zbornik s tekstom svih predavanja i odgovarajuće prezentacije predavanja u PowerPointu (elektronički zapis). To će im omogućiti da na kvalitetniji način promišljaju i realiziraju nastavne teme iz predmeta povijest, koje se odnose na Domovinski rat, te da u realizaciju nastave na primjeren način uključe i branitelje iz postrojbi domicilnih na odnosnom području.

Uspjeh projekta temelji se i na činjenici, da će i autoritet predavača, članova Hrvatskog generalskog zbora, motivirajuće djelovati na sudionike projekta, jer se HGZ etablirao kao institucija čiji članovi su rado viđeni gosti u svim sredinama.

Krajnji korisnici, učenici osnovnih i srednjih škola, biti će u poziciji da im teme koje se odnose na Domovinski rat budu prezentirane na primjeren način, s puno interesantnih i motivirajućih informacija koje će profesori i nastavnici kroz realizaciju ovoga projekta dobiti izravno od sudionika Domovinskog rata, koji s obzirom na dužnosti koje su obnašali imaju cjelovitu sliku o Domovinskom ratu.

Pozornost nam je prije nekoliko mjeseci privukao tekst kojega je objavio jedan profesor povijesti koji je pohađao seminar Hrvatskog generalskog zbora. U nedostatku drugih javno dostupnih osvrtâ, objavljujemo ovaj s obzirom na to da ukazuje na nekoliko neuralgičnih točaka koje smo ranije identificirali poput jednostrane interpretacije osjetljivog povijesnog razdoblja, kontinuirane politizacije i instrumentalizacije ratnoga razdoblja u prvoj polovici 90-ih godina, ali i osjetljivog položaja nastavnika povijesti u današnjem hrvatskom obrazovnom sustavu.

Kao profesor povijesti u jednoj srednjoj školi otišao sam iz znatiželje na tri predavanja i nakon svakog od tih predavanja sam osjećao mučninu u želucu. Razlog tome su bili **ekstremni politički stavovi** koji su se mogli čuti iz usta umirovljenih oficira HV-a na skoro svakom od tih predavanja. (...) Uvodno predavanje pod nazivom „Priprema velikosrpske agresije na Hrvatsku i preoblikovanje JNA u srpsku integralnu silu“ održao je viceadmiral **Davor Domazet-Lošo**. Na samom početku prozvao je tjednik *Nacional* biltenom srpske obavještajne službe, parafrazirao poznatu šatorašku tezu prema kojoj „mi danas nemamo problema sa Srbima, nego s Jugoslavenima“ te dodao da Milorad Pupovac politički nije Srbin, nego Jugoslaven. Nadalje, prema Domazetu-Loši, **za masakr u Ahmićima odgovorna je britanska tajna služba**, iako je sud utvrdio da su ga počinili pripadnici 4. bojne Vojne policije HVO-a i interventna vojna jedinica HVO-a koja je ratovala pod nazivom „Jokeri“. (...) Nismo ostali lišeni ni **lauda upućenih mađarskom premijeru Viktoru Orbánu**, koji mu je privatno veliki uzor. Suvišno je skretati pažnju koliko ovaj autokrat i gušitelj sloboda u vlastitoj zemlji nema veze s Lošinom temom predavanja, kao, uostalom, i dobar dio onog što smo mogli čuti. Poštedio nas je srećom svojeg viđenja izbjegličke krize i priče o centrima moći kojima je cilj destabilizirati kršćansku Europu. Rekao je da je bolje da ne načinje tu temu i nekako se uspio suzdržati. Mnoštvo **sramotnih i skandaloznih izjava**, od kojih su neke vjerojatno i sudski utužive, obilježile su viceadmiralov nastup, a tragično je što ovakva šovinistička predavanja posredstvom državnih institucija iz svog džepa plaćaju i svi građani Republike Hrvatske. (...) Brigadir **Ivan Bobetko**, pak, održao je propagandni govor **kao da je na skupu HDZ-a u Sisku**, u kojem je govorio o hametičnoj pobjedi HDZ-a na prvim višestranačkim izborima 1990. godine (42 posto glasova) i članovima HDZ-a koji su bili najbrojniji među dobrovoljcima.

Na tragu tvrdnje umirovljenog generala i bivšeg ministra obrane **Pavla Miljavca** o nedostatku razumijevanja civilnih sudova za konkretne ratne situacije i izjavi da rat ne možete dobiti sa baletanima, koje su se mogle čuti u prostorijama Hrvatskog generalskog zbora, ne čudi istup generala **Marinka Krešića**, koji je rekao da **ratnog zločinca Mirka Norca ne smatra ratnim zločincem nego herojem**. Čudno je samo to što on takav svoj stav otvoreno izgovara u javnosti i to na skupu koji financiraju državne institucije. Uz sva dragocjena svjedočanstva direktnih sudionika koje nastavnici povijesti mogu čuti na ovim skupovima, očigledno je da se većini predavača nemoguće suzdržati od komentiranja aktualnih političkih tema ili negiranja presuda hrvatskih sudova pa bi stoga **bilo pošteno da se ova serija predavanja o Domovinskom ratu nazove pravim imenom**. U pitanju su, naime, političko-propagandni skupovi u organizaciji Hrvatskog generalskog zbora. Jasno, takav puno iskreniji i korektniji pristup za direktnu bi posljedicu imao ukidanje financijske podrške državnih tijela i agencija pa nema potrebe da gajimo nadu u takav razvoj događaja.

[Ante Radić](#),
prof. povijesti¹⁰

Zabrinutost i kritiku jednoobraznoj i indoktriniranoj politici poučavanja povijesti moderne hrvatske države opetovano izražavaju i drugi stručnjaci. Mnogi će se složiti kako nastava povijesti u cijelosti – a osobito kada se radi o Domovinskom ratu – slavi borbe, afirmira borbu, nasilje, rat i 'proizvodi' heroje. Takav pristup heroizacijom ratnih podviga ukorjenjuje dihotomnu sliku 'branitelja i neprijatelja' te iz te projekcije diskvalificira sve one druge na koje je rat ostavio traga (vojnkinje, civilne žrtve rata, djecu i mlade, društvo u cjelosti) te antiratne društvene pokrete s jasnim protivljenjem ratu i nasilju.

Glorifikacija heroja, i to u patrijarhalnom omotu "naših dečki" ukazuje na kronični nedostatak kritičke perspektive i multiperspektivnosti. Sve drugo je izdajničko, a kao društvo još nismo iskoračili iz te faze.

[Vesna Teršelič](#),
Voditeljica Documente - Centra za suočavanje s prošlošću

Poučavanje o Domovinskom ratu kroz angažman braniteljskih udruga unosi nemir u školske klupe i zajednice te onemogućava izgradnju odnosa mladih ljudi neopterećenih prošlim zbivanjima.

Učenici se nakon posjeta branitelja školama dva tjedna svađaju. Branitelji nisu obrazovni radnici, nemaju često dostatna metodička i pedagoška znanja, što je zabrinjavajuće u radu na ovako osjetljivim temama. Stvari koje se kažu za vrijeme tih izlaganja mogu biti izuzetno problematične za cijelu zajednicu, pogotovo u sredinama koje imaju različite etničke grupe.

Lovorka Bačić,

Voditeljica programa stručnog usavršavanja nastavnika u području građanskog odgoja i obrazovanja Centra za mirovne studije

Takva nastava povijesti isključuje druge glasove i iskustva drugih sudionika rata.

Važno je i nadalje potrebno upoznavanje sudionika rata kroz osobnu perspektivu jer iskustva su različita. Priručnik o Domovinskom ratu ima samo perspektivu vojnika. A što je sa drugima koji su doživjeli rat?

Snježana Koren,

predstojnica Katedre za metodiku nastave povijesti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu

Brigu nerijetko izražavaju i roditelji. Dolje je jedno u nizu pisama i usmenih prigovora roditelja koji ne žele da njihova djeca uče o ratu u atmosferi mržnje spram 'neprijatelja' i zveketanja oružja u školskim učionicama".

Poštovani, želio bih prijaviti:

- 1. Udrugu veterana specijalne policije Domovinskog rata "Barun" te*
- 2. Udrugu specijalne policije iz Domovinskog rata "Ajkula" radi kršenja konvencije o pravima djeteta.*

Naime, svatko dijete ima pravo na bezbrižno djetinjstvo a dotične udruge su prekršile to pravo opterećujući djecu ratnim tematikama (tematikama odraslih) prilikom održavanja njihovih " predavanja" u školskim ustanovama pod izlikom " širenja istine o domovinskom ratu".

Također smatram da bi ravnatelj škole koji su dopustili kršenje konvencije nad svojim učenicima trebali odstupiti sa svoje funkcije.

U tom smislu molim očitovanje prosvjetne inspekcije i ureda pravobraniteljice za djecu.

Roditelji i stručnjaci ujedno iskazuju i zabrinutost zbog odlazaka djece u Vukovar na dvodnevno studijsko putovanje koje je obvezno za sve učenike 8. razreda.

Posjet je obavezan na početku godine kada još ništa nisu naučili o Vukovaru i Domovinskom ratu te kada to što su tamo vidjeli i čuli ne mogu kontekstualizirati.

Snježana Koren,

predstojnica Katedre za metodiku nastave povijesti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu

U Jasenovac se ide puno rjeđe - gdje je tu multiperspektivnost? Gdje i kada vidimo da govore civilne žrtve rata nehrvatske nacionalne pripadnosti? Mladi ljudi nemaju znanja o Domovinskom ratu jer su lekcije na kraju udžbenika i time na kraju nastave. Dakle, ne otvara se taj prostor za kvalitetno i kritičko učenje. Najviše informacija dobivaju iz medija ili političkih govora.

Nikola Puharić,

Koordinator Inicijative mladih za ljudska prava

• DOMINACIJA NARATIVA POBJEDE I ŽRTVE - TRAJNA PRIJETNJA MULTIPERSPEKTIVNOSTI •

Nedostatak multiperspektivnosti u poučavanju o Domovinskom ratu, koji pritom nije kontekstualiziran kao jedan rat među ratovima devedesetih, jasan je pokazatelj slabosti hrvatskoga odgojno-obrazovnog sustava i činjenice da je Domovinski rat očito duboko kontroverzna tema. Ratno razdoblje devedesetih godina osjetljivo je razdoblje hrvatske povijesti kojega obilježavaju brojni narativi, međutim u javnome diskursu nametnut je onaj koji ustoličuje Domovinski rat i poistovjećuje ga s domoljubljem, obranom teritorija i nacionalnog identiteta te uspostavom samostalne hrvatske države. U toj su jednoznačnoj slici izostavljene 'kontroverze' u vezi odgovornosti hrvatskog političkoga vrha za ratne zločine, nezakonit uvoz i prodaju oružja, stradanje civila, neefikasnost hrvatskoga pravosuđa u procesuiranju ratnih zločina i blokadu naknade štete civilnim stradalnicama i stradalnicima. Dodatno, narativ o Domovinskom ratu grubo isključuje narative i svjedočanstva o antiratnim, mirovnim pokretima i praksama. Gotovo neobjašnjivo, važno povijesno poglavlje postratne Hrvatske, ono o mirnoj reintegraciji hrvatskoga Podunavlja, u dijelu je udžbenika marginalizirano (mirna se reintegracija spominje tek u nekoliko udžbenika).

Jer postoji tradicija podučavanja uniformne povijesti. Jer je to, tvrdi se, podučavanje domoljublja! Po čemu je građanin s razvijenim kritičkim aparatom slabiji domoljub od onoga koji nema razvijen takav aparat? Kad gledate kako naše političke elite i dobar dio intelektualnih elita postupa prema povijesti u javnom prostoru, pitam se kakve to oni građane i domoljube žele. Pritom svi u javnom govoru kao floskulu ističu kritičnost, barem svi ministri to ističu, ali kada dođete na konkretne predmete, onda imate komesara koji kaže: "Svatko će moći misliti što želi, ali u svoja četiri zida." Pritom Karamarko, jer o njemu je riječ, ističe medije i školske udžbenike. Ja u tome vidim totalitarizam.

[Snježana Koren,](#)

[predstojnica Katedre za metodiku nastave povijesti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu¹²](#)

Uzevši u obzir činjenicu da su Domovinski rat i borba za neovisnost bili državotvorno-nacionalni faktori utemeljenja, ne iznenađuje činjenica da je nastava povijesti uz opće kurikulumsko načelo uspostavljena s ciljem formiranja i očuvanja nacionalnog identiteta. Nacionalni okvirni kurikulum¹³ kao jedan od ključnih odgojno-obrazovnih ciljeva ističe: *razvijati svijest učenika o očuvanju materijalne i duhovne povijesno-kulturne baštine Republike Hrvatske i nacionalnoga identiteta, te dodatno prikazati hrvatski nacionalni kulturni identitet u odnosu na kulturne identitete Europe i svijeta* – ističe kao svojevršno kurikulumsko načelo i ishod učenja. Na više je mjesta u NOK-u istaknuta važnost očuvanja identiteta u formulacijama poput ove: *Odgajaju (misli se na učenike, op.a.) se za vrjednovanje i čuvanje prirodne, materijalne, duhovne, povijesne i kulturne baštine Republike Hrvatske i nacionalnoga identiteta te vrjednovanje i čuvanje europske i svjetske kulturne baštine.*

Rat je bio i ostao utemeljujući događaj u državi iz kojeg proizlazi legitimitet i društveni identitet te se on kao takav ne smije propitivati. Utemeljen je i dominantni narativ a nastavnik je konstruiran kao nositelj istine. Kako kritički razgovarati i razumjeti više pogleda? Način na koji se promatra svrha nastave povijesti, a to je njezin utjecaj na formiranje identiteta koji neminovno utječe na izbor sadržaja i metodiku rada, ujedno je i njezina slabost. Takav način dovodi do vrlo ograničavajućeg pristupa radu¹⁴.

[Snježana Koren,](#)

[predstojnica Katedre za metodiku nastave povijesti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu](#)

Prve su se lekcije o Domovinskom ratu našle u udžbenicima još 1992. godine; za vrijeme trajanja rata i bez ikakvog vremenskog odmaka upisane su i opisane 'povijesne istine'. Međutim s vremenskim odmakom, umjesto da se veći prostor omogući integraciji povijesnih činjenica i razumijevanju rata kroz iskustva civila, nasuprot dominaciji vojnika i političara, poučavanje o Domovinskom ratu zasićeno je redundantnim interpretacijama o žrtvi i pobjedi Hrvatske te političkom navigacijom o tome kako bi

¹² Intervju objavljen u svibnju 2015.

¹³ Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje (NOK), 2011. (https://mzo.hr/sites/default/files/migrated/nacionalni_okvirni_kurikulum_web_listopad_2011.pdf)

¹⁴ Kurikulum povijesti - dodati info o kur.reformi, kur.povijesti i radnoj grupi

se trebalo podučavati povijest. Unatoč tome što u školskim klupama sjede djeca različitih nacionalnih i etničkih identiteta a čiji su roditelji imali i iskustva civilnog stradanja i gubitaka tijekom rata, uniformnost u podučavanju povijesnog razdoblja devedesetih zanemaruje tu činjenicu i unosi podjele među djecu i mlade.

Politička je atmosfera posljednjih nekoliko godina, nakon tranzicije s početka 2000-ih i procesa ulaska u Europsku uniju, iznjedrila novo buđenje nacionalizma i isključivog patriotizma koji silovito nameće i dalje onu jednoobraznu sliku koja svoje uporište nalazi u Deklaraciji o Domovinskom ratu¹⁵ i Deklaraciji o Oluji¹⁶. Prostor za ikakvu drugačiju interpretaciju je zatvoren, a sve silovitije ukorjenjivanje jedne istine vidljivo je i u Nacrtu Zakona o hrvatskim braniteljima iz Domovinskoga rata i članovima njihovih obitelji^{17,18} kao i u tendenciji osnivanja i višegodišnjem radu Hrvatskog memorijalno-dokumentacijskog centra Domovinskog rata¹⁹ i Memorijalnog centra Domovinskog rata Vukovar. Potonji djeluje kao: *javna ustanova "Memorijalni centar Domovinskog rata Vukovar" brine se o održavanju sjećanja na Domovinski rat, očuvanju memorijalnih lokacija i edukaciji učenika o povijesnoj važnosti ratnih događanja*²⁰. Posjete učenika Vukovaru, Memorijalnom centru i isključivo mjestima stradanja, učvršćuju poimanje Grada Vukovara i njegovih stanovnika u isključivo ratnom kontekstu kod svih učenika i učenica Republike Hrvatske. To ne čini dobro ni istim učenicima niti stanovnicima Vukovara jer isključuje mogućnost i potrebu za povratkom urbanog identiteta, multietničkog i industrijski razvijenog grada kakav je Vukovar bio prije rata i kakav bi trebao biti u budućnosti. Takva se uniformnost dakako prenosi i u nastavne materijale poput Priručnika o Domovinskom ratu²¹ namijenjenog za učitelje i nastavnice povijesti osnovnih i srednjih škola te za koji sami autori navode: *kao najdelikatniji zadatak autori su izdvojili navođenje najzaslužnijih imena, primjerice heroja Domovinskog rata, ističući da bi Hrvatskoj trebao i jedan leksikon Domovinskog rata, u kojemu bi bilo mjesta za sve važne podatke*²².

Deset godina prije spomenutog priručnika, objavljen je nešto drugačiji materijal pod nazivom 'Jedna povijest, više historija. Dodatak udžbenicima za najnoviju povijest.'²³. Dodatak je izrađen na zahtjev Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta; međutim, isto je Ministarstvo odbilo objaviti završnu verziju Dodatka, obilježivši usto autore lažnim interpretatorima. Time je ovaj politički akt diskreditirao jedini pisani materijal dostupan nastavnicima povijesti a koji je uvažio suvremeni postratni kontekst Hrvatske te potrebu hrvatskoga društva da se utvrde činjenice i dubinski radi na suočavanju s prošlošću i u nastavi povijesti.

Troje autora je u najmanju ruku korektno obavilo svoj posao, i tematski i metodološki. Kriza i raspad Jugoslavije opisani su kronološki i procesno, a ne s beskonačnim inzistiranjem na tome tko je prvi počeo, Miloševićevom nacionalističkom valu dato je primjereno mjesto, kao i drugim akterima tog vremena. Ono što je važno jest da učenik ima priliku shvatiti kauzalnost događaja, izvan stereotipa mi-oni. Druga važna odrednica "Dodatka" je što koristi multiperspektivnost u obradi istih događaja, pa se na primjer o ratu u Hrvatskoj navode autentična svjedočanstva i Hrvata i Srba, jednako kao što se spominju zločini na jednoj i na drugoj strani. Dodatak od učenika ne traži da zapamti nego da razumije i podstiče ga da događajima, koji su po definiciji kompleksni, prilazi s raznih strana i da traži nove informacije.

Nakon što je "Dodatak" u aprilu 2005. predat recenzentima na ogled, neke od recenzija – naravno one negativne – procurile su u novine i onda je počela višemjesečna medijska pucnjava,

¹⁵ Deklaracija o Domovinskom ratu, NN 102/2000

¹⁶ Deklaracija o Oluji, NN 76/2006

¹⁷ Nacrt prijedloga Zakona o hrvatskim braniteljima iz Domovinskog rata i članovima njihovih obitelji, kolovoz 2017.

¹⁸ Sporne odredbe i neslaganja usp. <http://net.hr/danas/hrvatska/svi-detilji-novog-zakona-o-braniteljima-gradovi-ce-desetke-milijuna-iz-proracuna-morati-davati-braniteljskim-udrugama/>

¹⁹ usp. [Na tragu istine o Domovinskom ratu](http://www.zakon.hr/s/178/2004), Zakon o Hrvatskom memorijalno-dokumentacijskom centru Domovinskog rata 178/2004

²⁰ Memorijalni centar Domovinskog rata Vukovar

²¹ N. Barić, D. Dovranić, T. Janković, A. Nazor, D. Novosel i E. Petroci, Priručnik o Domovinskom ratu, Školska knjiga, 2015.

²² <https://www.skolskiportal.hr/clanak/1313-povijest-domovinskog-rata-za-svskog-citatelja/>, travanj 2015. i <http://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/ovo-je-12-heroja-domovinskog-rata-o-kojima-ce-uciti-nasa-djeca-izdaje-se-prvi-prirucnik-za-skole/399331/>, travanj 2015.

²³ Priručnik autora Snježane Koren, Tvrtka Jakovine i Magdalene Naimar Agičić objavila je 2005. godine Documenta - Centar za suočavanje s prošlošću iz Zagreba.

uz uvrede i politička podmetanja. Autori su morali proći kroz primitivnu baražnu vatru, često i od najrođenijih kolega s fakulteta. Iz dana u dan pisalo se o "Dodatku" da je "nezreo, ne razlikuje napadača i žrvu, agresiju pretvara u građanski rat", drugim riječima da je "smeće" i "povijesna sramota".

Bojan Munjin,
novinar²⁴

Poučavanje novije povijesti odnosno razdoblja Domovinskog rata odviše je ovisno o vladajućoj politici i njezinoj nesklonosti promjeni kursa te aktivnim političkim agitacijama koje nerijetko maskiraju i brišu povijesna zbivanja, oduzimajući glas nevojnim licima i sudionicima rata. Ono je jednako tako jednodimenzionalno u prikazivanju ratnih operacija i vojevanju te nesklono poticanju diskusije o uzrocima rata, dugoročnim pogubnim posljedicama rata na društvo²⁵, mogućnostima preveniranja rata te drugačijih obrata tijekom rata. Ono u prvi plan donosi povijest rata i ratovanja, a briše povijest suradnje i zajedničkog ekonomsko-političkog djelovanja. Ono se i odcjepljuje i distancira od bilo kakve povezanosti s onima koje danas naziva neprijateljima.

Loša interpretacija i konstruiranje drugih potiče dihotomiju i polarizaciju, privid neprijateljstva, ne priča se zbog čega je došlo do rata i nema dubinskog uvida u položaj i aktivnosti 'druge strane' već tvrda interpretacija koja generalizira i izjednačuje državnu politiku, društvo i pojedinca. To uvijek izgleda kao da su Srbi u Hrvatskoj samo odjednom počeli ubijati - nema polazišta, uzroka i razumijevanja.

Nikola Puharić,
voditelj Inicijative mladih za ljudska prava

²⁴ usp. [Kultura trpeljivosti ne može u učionice](#), prosinac 2009.

²⁵ Usp. Rajković, Dražen: CIJENA RATA - Hrvatski model financiranja domovinskog rata 1990.-1995., Jesenski i Turk, 2013.

• POUČAVANJE NOVIJE POVIJESTI S ODMAKOM OD ISPRAVNOG KA KRITIČKOM •

Držimo da nastava povijesti treba promijeniti svoju svrhu a nastavnica i nastavnik trebaju biti nositelji pedagogije multiperspektivnosti i kritičke interpretacije povijesnih zbivanja. Ta je promjena uvjetovana stvaranjem ozračja za poučavanje osjetljivih i kontroverznih tema koje će djelovati poticajno i ohrabriti nastavnike za kvalitativno unaprjeđenje vlastita rada u učionicama. Međutim, to ozračje mogu i trebaju graditi sami nastavnici i nastavnice vlastitim organiziranjem i suradnjom na uspostavi konsenzusa o standardima kvalitete i stručnosti u poučavanju povijesti i kontroverznih tema vezanih uz istu, u podržavajućoj atmosferi.

Jedan od tih standarda treba biti utemeljen u kurikulumu nastave povijesti koji treba nuditi prostor kognitivnog rasta i kritičkog razumijevanja. Takav kurikulum treba iznjedrili u pluralističnom političkom procesu reformskih promjena u hrvatskom odgojno-obrazovnom sustavu (poput ranije započetog i zaustavljenog procesa kurikularne reforme). Usto, takav kurikulum treba imati jasnu vezu s kurikulumom građanskog odgoja i obrazovanja jer su ta dva područja tematski i metodički dubinski povezana. Tako primjerice kvalitetan kurikulum nastave povijesti s jasnom vezom s poučavanjem građanskog odgoja i obrazovanja, inkorporira primjere otpora i izgradnje mostova suradnje među pojedincima i grupama u zemljama bivše Jugoslavije tijekom rata, integrira primjer mirne reintegracije kao jedinstveni primjer povratka ljudi i revitalizacije ratom zahvaćenog područja u cijelome svijetu te potiče otpor militarizaciji i retorici neprijateljstva. Vjerujemo da je i standard kojemu treba težiti posvećenost diverzifikaciji izvora učenja poput udžbenika i dodatnih materijala (audio-vizualnih, digitalnih i dr.) koji imaju odmak od repetitivnih narativa i koji njeguju kritičko propitivanje sadržaja i njihovo razumijevanje. Važnim izvorom učenja smatramo i projekte organizacija civilnoga društva koji mogu ponuditi dodatne programe na kritičkoj interpretaciji i istraživanjima utemeljenih povijesnih sadržaja²⁶.

Standard kojemu treba osigurati političku volju te dati programsku i financijsku podršku tiče se i stručnog usavršavanja nastavnika odnosno oblikovanja kvalitetnih, multiperspektivnih i kritički orijentiranih programa stručnog usavršavanja Agencije za odgoj i obrazovanje te omogućavanja pristupa neformalnim programima stručnog usavršavanja koje provode organizacije civilnoga društva. Jednako tako, potiče se i organizacija stručnih skupova sa županijskim vijećima nastavnika povijesti o metodici poučavanja kontroverznih tema. Nastavnicama i nastavnicima te profesorima i profesoricama, kao i učenicima/ama, također treba omogućiti da potpuno slobodno i bez straha mogu kritički govoriti o periodu ratnih zbivanja u devedesetim godinama i godinama nakon rata nasuprot zahtjevu za određenim načinom poučavanja povijesti i nepedagoškim intervencijama u školama. Usporedo s time, važno je uspostaviti i standarde poučavanja budućih nastavnica povijesti na sveučilištima. Nastavnicima i profesorima povijesti treba omogućiti i kvalitetnu podršku kroz institut savjetnika, stoga se razumnim smatra prijedlog evaluacije rada stručnih savjetnika Agencije za odgoj i obrazovanje uz apel za stručniji i odgovorniji pristup odnosno kvalitetniju politiku i kriterije kadrovanja savjetnika/ica.

Dodatno, podrška nastavnicima se treba iskazati i kroz otvaranje prostora dijaloga obrazovnih vlasti i sindikata o položaju nastavnika povijesti u odnosu na stručno usavršavanje nastavnika i ostvarivanje drugih prava u području napredovanja i materijalnih prava. Ne manje važno, slabosti leže i u politici zapošljavanja nastavnika povijesti temeljem arbitrarne odluke ravnatelja, što dovodi u pitanje kvalitetu stručnosti i kontinuiranu prisutnost reprodukcije sadržaja, od čega u potpunosti treba napraviti odmak.

Novija povijest i njezino poučavanje uvelike ovise o promjeni političkoga kursa ali i pristupa povijesno-nastavničke struke poučavanju i poticanju na kritičko razumijevanje povijesnih zbivanja. Multiperspektivnost treba lišiti odbijanja te ju prihvatiti kao kvalitetan način učenja i poučavanja; ona nam je gotovo jedino jamstvo da će mlade generacije, naučivši 'lekciju iz prošlosti', donositi mudrije i za društvo odgovornije osobne i političke odluke. Multiperspektivno učenje povijesti smatramo načelom i alatom koje ukorjenjuje kritičko mišljenje i razumijevanje stvarnosti odmaknuto od jednoobrazne slike koja se ne propituje.

26 Kao primjere navodimo projekt [Dvostruki teret](#) Goethe Instituta, [Moj zavičaj kroz vrijeme](#) i [Lica otpora](#) koji provodi Documenta - Centar za suočavanje s prošlošću u suradnji s partnerima.

www.oz.goo.hr

www.goo.hr

listopad 2017.